

СПАДКОВЕ ПРАВО

Монографія

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

**СПАДКОВЕ ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**
Монографія

Хмельницький – 2023

Рекомендовано до друку
Вченою радою Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
(протокол №10 від 04 лютого 2022 року)

Автори:

*Г. В. Анікіна, Ю. В. Білоусов, Н. Л. Бондаренко-Зелінська,
М. В. Бориславська, В. А. Ватрас, Р. О. Гаврік, М. Б. Гарієвська,
С. Д. Гринько, Ю. В. Желіховська, С. В. Лозінська, С. І. Новченкова,
І. В. Новченков, Н. М. Оксанюк, Н. В. Продан, М. І. Ромась,
Д. С. Ромась, І. Л. Сердечна, О. М. Трач, Ж. Л. Чорна,
Н. І. Чудик-Білоусова, С. О. Якимчук*

Головний редактор – С. Д. Гринько
Упорядник-укладач – М. І. Ромась

Рецензенти:

- Є. О. Харитонов** – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»
- С. Б. Булеца** – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права та процесу Ужгородського національного університету

ISBN 978-617-7572-70-0

С 71 Спадкове право: проблеми теорії та практики : монографія /
Г. В. Анікіна та ін. ; голов. ред. С. Д. Гринько. Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. 502 с.

Монографія присвячена встановленню загальних закономірностей та видових особливостей спадкового права на основі досвіду наукових досліджень, правового закріплення та правозастосування у вітчизняній правовій дійсності та інших системах приватного права.

Охарактеризовано основні проблеми теорії та практики спадкового права, а також пропозиції щодо шляхів їх вирішення.

Монографія розрахована на для фахівців із спадкового права, цивільного права та цивільного процесу, міжнародного та європейського права та всіх, хто цікавиться питаннями спадкового права.

УДК 347.65

ISBN 978-617-7572-70-0

© Колектив авторів, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. Римське приватне право як теоретико-правове підґрунтя формування спадкового права на українських землях	8
1.1. Значення римського приватного права для формування правових систем сучасного світу (<i>С. Д. Гринько</i>).....	8
1.2. Античний заповіт як підстава спадкування у Давньоримській державі (<i>С. В. Лозінська</i>).....	38
РОЗДІЛ 2. Спадкове право у правовій системі України	44
2.1. Поняття та правова природа спадкового права. Місце спадкового права серед інших інститутів та підгалузей цивільного права (<i>Р. О. Гаврік</i>).....	44
2.2. Предмет, метод та система спадкового права (<i>Р. О. Гаврік</i>)....	53
2.3. Міжнародні та національні джерела спадкового права (<i>В. А. Ватрас</i>).....	60
РОЗДІЛ 3. Загальні положення про спадкування	80
3.1. Поняття, принципи та види спадкування (<i>М. В. Бориславська, Н. М. Оксанюк</i>).....	80
3.2. Поняття та елементи правовідносин із спадкування (<i>М. В. Бориславська</i>).....	109
3.3. Учасники спадкових правовідносин (<i>М. В. Бориславська, М. І. Ромась</i>).....	124
3.4. Відкриття спадщини. Час та місце відкриття спадщини (<i>М. В. Бориславська</i>).....	146
3.5. Склад спадщини (<i>М. В. Бориславська</i>).....	160
3.6. Особливості спадкування окремих видів майна (<i>М. В. Бориславська, М. І. Ромась, Д. С. Ромась</i>).....	180
3.7. Значення Спадкового реєстру для здійснення та захисту спадкових прав (<i>М. Б. Гарієвська</i>).....	219
РОЗДІЛ 4. Спадкування за заповітом	223
4.1. Поняття заповіту та умови його дійсності (<i>Ж. Л. Чорна</i>).....	223
4.2. Зміст заповіту (<i>Ж. Л. Чорна</i>).....	243
4.3. Право на обов'язкову частку у спадщині (<i>С. О. Якимчук</i>)....	261
4.4. Види заповітів (<i>Ж. Л. Чорна</i>).....	279

РОЗДІЛ 5. Спадкування за законом (<i>І.Л. Сердечна</i>).....	298
5.1. Черговість спадкування за законом	298
5.2. Спадкування за правом представлення	308
5.3. Розмір частки у спадщині спадкоємців за законом	311
РОЗДІЛ 6. Здійснення права на спадкування	313
6.1. Способи та порядок прийняття спадщини. Охорона спадкового майна (<i>Ю. В. Желіховська</i>)	313
6.2. Способи та порядок відмови від спадщини (<i>М. Б. Гарієвська</i>).....	333
6.3. Перехід права на прийняття спадщини. Визнання спадщини відумерлою (<i>О. М. Трач</i>)	343
6.4. Задоволення вимог кредиторів спадкодавця (<i>Н.Л. Бондаренко-Зелінська</i>)	357
6.5. Оформлення права на спадщину: свідоцтво про право на спадщину (<i>С. І. Новченкова, І. В. Новченков, Н. В. Продан</i>).....	361
6.6. Особливості спадкування на тимчасово окупованих територіях (<i>В. А. Ватрас</i>)	378
РОЗДІЛ 7. Спадковий договір (<i>Н. І. Чудик-Білоусова, Ю. В. Білоусов</i>)	391
7.1. Місце спадкового договору в системі зобов'язальних відносин та відносин власності	391
7.2. Поняття та ознаки спадкового договору	406
7.3. Суб'єкти цивільного правовідношення за спадковим договором.....	415
7.4. Предмет спадкового договору	421
7.5. Зміст спадкового договору	429
7.6. Розірвання спадкового договору та визнання його недійсним.....	435
РОЗДІЛ 8. Судовий захист спадкових прав	441
8.1. Процесуальні особливості судового провадження у справах, що виникають із спадкових правовідносин (<i>Н.Л. Бондаренко-Зелінська</i>)	441
8.2. Перегляд судових рішень у справ по спорах, що виникають із спадкових правовідносин (<i>О. М. Трач</i>).....	460

РОЗДІЛ 9. Міжнародне спадкове право (Г. В. Анікіна)	477
9.1. Загальні положення спадкування в міжнародному приватному праві.....	477
9.2. Колізії міжнародного законодавства у сфері спадкування за заповітом.....	479
9.3. Колізії міжнародного законодавства у сфері спадкування за законом.....	485
ВИСНОВКИ	490
АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ	500

ВСТУП

Протягом життя людина здійснює свої права та обов'язки, при цьому набуваючи у власність майно, майнові права, грошові кошти. Смерть фізичної особи припиняє її правоздатність, у зв'язку з чим відкривається спадщина на вказані блага. Настання смерті людини є незворотною подією, а тому будь-які наукові доробки у сфері спадкового права ніколи не втратять своєї актуальності.

Слід констатувати, що спадкове право займає провідне місце серед інших підгалузей цивільного права, оскільки об'єктом спадкування є право власності. Загально прийнято, що спадкове право регулює перехід прав і обов'язків від померлої людини до інших осіб. Спадкові правовідносини супроводжуються рядом складних процесів, до яких можна віднести багатоетапність прийняття спадщини, охорону спадкового майна, управління спадковим майном, виконання заповіту. У спадкових правовідносинах можна знайти риси речових, зобов'язальних правовідносин та правовідносин із розпорядження об'єктами інтелектуальної власності. Така комплексність спадкового права означає його складну структуру. Наприклад, спадкові правовідносини можуть виникати як з одностороннього (заповіт), так і з двостороннього (спадковий договір) правочину, або ж взагалі – на підставі закону або судового рішення. Усе вказане зумовлює динамічну судову практику у спадкових спорах, яка підлягає аналізу та вивченню для подальшого удосконалення доктрини цивільного права.

Проблеми теорії та практики спадкового права є надзвичайно актуальними та заслуговують на увагу фахівців, чим і пояснюється значна кількість наукових досліджень з проблем спадкового права. Динамічність розвитку спадкового права зумовлює виникнення нових джерел його пізнання. До прикладу, метою монографічних праць є надання необхідних знань для формування професійних юристів, суддів, адвокатів, нотаріусів, викладачів, а також студентів, аспірантів та інших учасників пізнання спадкового права.

У монографії висвітлено низку теоретичних та практичних проблем, та вказано на шляхи їх вирішення. Автори комплексно здійснили аналіз наукових досліджень з акцентом на практичних аспектах. Пропонується ознайомитися з основними принципами спадкового права, їх становлення, джерела, особливістю спадкових

правовідносин, здійснення прав на спадкування, а також їх захист, тому викладення матеріалу супроводжується аналізом актуальної судової практики. У зв'язку з цим дана монографія містить основні положення спадкового права, поєднані з глибинним аналізом законодавства, теорії та практики.

*З повагою,
колектив авторів*

ВИСНОВКИ

Спадкове право, як і сучасне цивільне право загалом, формувалося на основі рецепції римського приватного права. Така рецепція мала як практичне, так і теоретичне значення, адже відбувалась на основі римських сентенцій, правових презумпцій та принципів. Формування інституту приватної власності, зобов'язальних правовідносин, розвиток сімейних правовідносин за часів римського права зумовили подальший розвиток спадкового права. Свобода заповіту, види заповітів, право на обов'язкову частку у спадщині, черговість спадкування – є надбанням рецепції римського приватного права. Це означає, що спадкове право побудоване на основі давніх принципів, які є актуальними й сьогодні.

Наведені у правовій доктрині визначення спадкового права пов'язують виникнення спадкового правовідношення з таким юридичним фактом, як смерть спадкодавця. В той же час, ряд визначень обмежує обсяг правового регулювання відповідних спадкових відносин лише правовідносинами, пов'язаними саме із реалізацією спадкоємцем своїх спадкових прав (спадкове право у вузькому розумінні), інші – включають до предмета правового регулювання правовідносини, пов'язані із спадкуванням, пов'язані із діяльністю відповідних нотаріальних, муніципальних та державних органів щодо реалізації спадкового процесу, а також охорони спадкового майна та захисту спадкових прав (спадкове право у широкому розумінні). Основним критерієм для віднесення відповідних правовідносин до предмета спадкового права є їх зв'язок із відносинами з безпосереднього переходу прав і обов'язків померлої фізичної особи в порядку спадкування (такими відносинами є відносини щодо складання та зміни заповіту та розподілу спадкового майна). В той же час, віднесення до спадкових правовідносин лише правовідносин щодо прийняття спадщини спадкоємцями доволі спірно. До спадкових слід відносити усі правовідносини, пов'язані із спадкуванням, тобто як правовідносини щодо визначення волі спадкодавця щодо розпорядження власним майном на випадок своєї смерті, так і подальшого врахування цієї волі в процесі спадкування за законом, власне правовідносини щодо реалізації спадкоємцями своїх спадкових прав, а також спадково-процесуальні правовідносини. Питання в тому, що фактична реалізація цих правовідносин відбудеться лише після

смерті спадкодавця, а правовідносини щодо складання і посвідчення заповіту є спадковими умовно, оскільки спадкодавець живий і немає спадкового правонаступництва, однак при складанні заповіту потенційний спадкодавець створює безпосередню основу змісту майбутніх спадкових відносин, які виникнуть після його смерті: визначає коло спадкоємців, закріплює зміст їх прав і обов'язків, формує склад спадкового майна, зумовлює саму підставу майбутнього спадкування за заповітом.

Предметом регулювання спадкового права виступають суспільні відносини, які виникають у зв'язку із юридичною смертю фізичної особи і опосередковують перехід прав та обов'язків цієї особи до інших осіб – спадкоємців, а також правовідносини, які пов'язані із процесом спадкування (правовідносини з приводу складання або скасування заповіту, щодо розподілу спадщини, спадково-процесуальні правовідносини, тощо). Метод правового регулювання спадкового права являє собою поєднання диспозитивних і імперативних елементів. В той же час, вище викладене стосується лише методу регулювання спадкових правовідносин, які не ускладнені іноземним елементом. У випадку, якщо спадкові правовідносини ускладнені іноземним елементом, основним методом правового регулювання таких правовідносин є колізійний метод. Система спадкового права включає в себе інститути, норми та принципи спадкового права. Коло інститутів спадкового права досить широке, до яких можна віднести наступні: поняття і підстави спадкування; відкриття спадщини; правила про осіб, які можуть закликатися до спадщини (із підінститутом «недостойних» спадкоємців); спадкування за заповітом (із підінститутом форми і порядку здійснення заповіту); скасування і зміни заповіту; недійсності заповіту; виконання заповіту; заповідального відказу; спадкування за законом; спадкування за правом представлення; спадкування непрацездатними утриманнями спадкодавця; обов'язкової частки в спадщині; спадкування членом подружжя спадкодавця; спадкування виморочного майна (відумерлості спадщини); прийняття спадщини; спадкової трансмісії; відмови від спадщини; збільшення спадкових часток; розподілу спадщини за згодою між спадкоємцями; охорони спадщини та управління ним; відповідальності спадкоємців за боргами спадкодавця; спадкування окремих видів майна (прав, пов'язаних з участю в господарських товариствах, кооперативах, у фермерському, особистому селянському господарстві); невиплачених сум,

наданих громадянину в якості засобів до існування; майна, наданого спадкодавцеві державою або органом місцевого самоврядування на пільгових умовах, тощо.

Систему джерел спадкового права України складають: ст.41 Конституції України як основа спадкового права; міжнародні договори та національне право, які регулюють спадкові відносини, ускладнені іноземним елементом (Закон України «Про міжнародне приватне право», Конвенції: щодо колізії законів, які стосуються форми заповідальних розпоряджень; про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних і кримінальних справах; двосторонні договори про правову допомогу та правові відносини в цивільних і сімейних справах, які врегульовують питання спадкування; консульські конвенції в частині врегулювання питань спадкування), акти цивільного законодавства, які врегульовують спадкові правовідносини (Книга Шоста Цивільного кодексу України, а також окремі норми, які містяться у інших законах України та прирівнених до них нормативно-правових актах із спадкових питань); постанови Кабінету Міністрів України, які повністю або частково містять норми спадкового права (якими затверджено зокрема Порядок посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених, Порядок державної реєстрації заповітів і спадкових договорів у Спадковому реєстрі та ін.); правові акти Міністерства юстиції України із питань, пов'язаних із спадковими правовідносинами (якими затверджено: Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України; Порядок вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування; Положення про державний нотаріальний архів; Правила нотаріального діловодства; Положення про Спадковий реєстр України та ін.); правовий звичай або договір (у випадку неврегульованості відносин іншими джерелами права, в тому числі спадкові договори, договори спадкоємців про визначення черговості та розміру спадкових часток); судова практика із спадкових питань (зокрема, постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. №7 «Про судову практику у справах про спадкування», лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 травня 2013 р. №24-753/0/4-13 «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування»); рішення Конституційного Суду України, ухвалені щодо офіційного тлумачення норм спадкового права, в тому числі Рішення Конституційного

Суду України у справі про право на обов'язкову частку у спадщині повнолітніх непрацездатних дітей спадкодавця.

Як і будь-які цивільні правовідносини, спадкові правовідносини виникають між визначеними суб'єктами, спрямовані на певні об'єкти та мають визначений законодавцем зміст, а підставою їх виникнення, зміни та припинення виступають юридичні факти. Встановлено, що спадкодавець та спадкоємець виступають суб'єктами спадкування, суб'єктами спадкового правонаступництва, проте не є суб'єктами спадкових правовідносин. Спадкове правовідношення може мати в якості свого суб'єкта лише одного спадкоємця, множинності тут бути не може.

Правовідношення з приводу спадкового правонаступництва є спадковим основним правовідношенням. Усі інші правовідносини (наприклад, щодо заповідального відказу, охорони спадщини, виконання заповіту), які не забезпечують спадкового правонаступництва, можна назвати спадковими лише умовно. Проте, враховуючи їх тісний взаємозв'язок з правовідношенням щодо спадкування, слід вважати їх спадковими допоміжними правовідношеннями. Спадкове основне правовідношення є абсолютним, спадкові допоміжні правовідносини зазвичай є відносними.

Об'єктом спадкового правовідношення виступає спадщина. Змістом спадкового правовідношення є сукупність прав та обов'язків його учасників, які виникають у зв'язку з відкриттям спадщини.

Для визначення особливостей участі в цивільних правовідносинах важливим є поділ спадкоємців як на основних (первинних) та побічних (вторинних), так і на присутніх та відсутніх. Суб'єктами є ті особи спадкових правовідносин, які беруть безпосередню в них участь (спадкодавець і спадкоємець), а учасники спадкових правовідносин діють опосередковано (нотаріус, кредитори).

Все більш актуальним стає питання про постмортальних спадкоємців, проте на сьогодні день воно не отримало належного (а часто – й взагалі будь-якого) правового регулювання в більшості держав світу. Це, зокрема, пов'язане з неможливістю прорахування наслідків визнання їх спадкоємцями.

Важливе місце серед суб'єктів спадкування належить публічно-правовим утворенням, до яких належить держава та територіальні громади.

Відкриттям спадщини є настання певних обставин, за яких у відповідних осіб виникає право спадкування, а саме: смерть особи;

оголошення особи померлою. Значення встановлення часу відкриття спадщини полягає у тому, що на момент відкриття спадщини: встановлюється коло спадкоємців, які закликаються до спадкування; визначається склад спадщини; з дня відкриття спадщини обчислюється встановлений законом строк для її прийняття; встановлюється матеріальний закон, який буде застосовуватися до врегулювання процедури спадкування, враховуючи те, що закон зворотної сили не має; тощо. При встановленні правила про правові наслідки смерті комморентів законодавець виходив із концепції календарної (неастрономічної) доби.

Значення місця відкриття спадщини полягає у наступному: за місцем відкриття спадщини нотаріус відкриває спадкову справу; за місцем відкриття спадщини спадкоємці подають до нотаріальної контори заяви про прийняття спадщини (відмову від прийняття спадщини), а нотаріальні контори видають спадкоємцям свідоцтва про право на спадщину; нотаріус (нотаріальна контора) за місцем відкриття спадщини вживає заходів до охорони спадкового майна; за місцем відкриття спадщини кредитори спадкодавця пред'являють претензії до спадкоємців. Хоча у особи може бути декілька місць проживання, місце відкриття спадщини може бути тільки за одним з них, за яким і буде заведено спадкову справу.

Ознаками складових елементів спадщини є: це усі права та обов'язки; вони належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини; вони не припинилися внаслідок його смерті. Законодавство не врегульовує особливостей спадкування деяких прав та обов'язків, які виходячи із зазначених ознак, переходять у спадщину, зокрема: майнових прав інтелектуальної власності, майнових прав щодо юридичних осіб; окремих особистих немайнових прав.

Спадщина (спадкове майно, спадкова маса) – це сукупність прав та обов'язків спадкодавця, які не припинилися у зв'язку з його смертю, а також визначені законом права та обов'язки, які не належали спадкодавцеві, проте виникли у спадкоємців у зв'язку зі смертю спадкодавця, яка існує на протязі визначеного періоду часу (з моменту відкриття спадщини і до набуття прав на неї спадкоємцями) та переходять як єдине ціле до спадкоємців, має локальний характер та обмежена у цивільному обороті.

У склад спадщини може входити й право власності на гроші. Йдеться про два види майнових прав на гроші: право на одержання

сум заробітної плати, пенсії, стипендії, аліментів, інших соціальних виплат, які належали спадкодавцеві (ст.1227 ЦК України); право на отримання вкладу в банку (фінансовій установі) (ст.1228 ЦК України). Що стосується спадкування прав інтелектуальної власності, то слід вказати, що у спадок може передаватись не лише майнове право інтелектуальної власності, а річ або майно, в якому втілене право інтелектуальної власності.

За чинним цивільним законодавством передбачено два види спадкування: спадкування за заповітом та спадкування за законом. Пріоритет належить першому із них, спадкуванню за законом відведена додаткова функція. Проте, їх не можна жорстко протиставляти одне одному, оскільки зустрічаються випадки, коли частина спадщини переходить до спадкоємців за заповітом, а інша – до спадкоємців за законом. Слід при цьому пам'ятати, що спадкування безпосередньо із закону ніколи не виникає. Для спадкування як за заповітом, так і за законом потрібен цілий набір передбачених законом юридичних фактів.

За своєю юридичною природою заповіт є одностороннім правочином, оскільки складання заповіту залежить від волі лише однієї особи – заповідача. Заповіт, відповідно до законодавства України може бути вчинений лише у письмовій формі повністю дієздатною повнолітньою особою. При цьому незалежно від змісту заповіту малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки спадкують половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка).

Основними підставами спадкування за законом науковці називають: родинні відносини; відносини усиновлення (удочеріння), шлюб, сімейні відносини; перебування на утриманні. Також, пропонуємо додати відносини свояцтва, що стосуються спадкування мачухою, вітчимою, пасинком, падчеркою. При визначенні спадкоємців за законом першої черги дитина народжена в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій (ст.123 СК України) вважається такою, що походить від подружжя, тобто при спадкуванні вона набуває усіх прав спадкоємця першої черги. За загальним правилом, усиновлений та його нащадки не спадкують за своїми батьками та родичами по крові. Єдиною умовою спадкування усиновленим за бабою, дідом, братом, сестрою за походженням, а також їх спадкування за усиновленим, є збереження правового зв'язку між цими

особами, що визначено в ч.2 ст.232 СК України. Особливістю застосування четвертої черги є те, що сюди належать жінка (чоловік), які проживали однією сім'єю зі спадкодавцем без реєстрації шлюбу (у фактичних шлюбних відносинах), інші особи, які спільно проживали зі спадкодавцем. Зауважимо, що до числа спадкоємців четвертої черги не входить особа, яка хоча і проживала спільно зі спадкодавцем, але перебувала у зареєстрованому шлюбі з іншою особою.

Прийняття та відмова від прийняття спадщини можуть мати місце лише щодо всього спадкового майна. Спадкоємець не вправі прийняти одну частину спадщини, а від іншої відмовитись. На основі цих положень побудований принцип універсального правонаступництва. У разі відмови від прийняття спадщини усіма спадкоємцями за заповітом, а також у разі не охоплення заповітом усієї спадщини право на спадкування отримують спадкоємці за законом почергово. З моменту відкриття спадщини і до її прийняття спадкоємцями здійснюється охорона спадкового майна, головною метою якої є збереження спадкового майна від псування, розкрадання, загибелі для правомірного переходу права власності від спадкодавця до спадкоємців. Заходи щодо охорони спадкового майна покликані повністю виключити можливість порушення цілісності спадкового майна, кількісного зменшення та зниження показників його якості. Якщо спадкоємців за законом немає, або вони відмовились від спадщини, або від спадщини відмовились спадкоємці за заповітом, спадщина визнається відумерлою. Визнання спадщини відумерлою слід відмежовувати від спадкування за законом, заповітом. Територіальна громада не може виступати спадкоємцем за законом, однак може бути спадкоємцем за заповітом в особі її органів. Якщо щодо спадкування за заповітом це право, то стосовно ініціювання визнання спадщини відумерлою – це обов'язок.

Спадковий договір як порівняно новий інститут цивільного права та спадкового права поступово впроваджується у регулювання відносин, пов'язаних з переходом права власності на майно іншої особи за умови дотримання певних вимог. Цей договір наразі ще не набув значного поширення, хоча судова практика засвідчує про розширення сфери його застосування через наявність певних переваг перед договором довічного утримання (догляду), перед спадкуванням за законом чи за заповітом.

Спадковий договір можна укласти між відчужувачем (лише фізична особа) та набувачем (фізична чи юридична особа) задля

зобов'язання останнього до виконання вимог відчужувача з переходу майнових права на умовах, визначених саме цим договором щодо рухомої чи нерухомої речі.

Обсяг та порядок дій набувача як сторони спадкового договору потребують чіткого та конкретного визначення в договорі, особливо якщо їх необхідно вчинити після смерті відчужувача. Відповідно невизначеність таких обов'язків чи можливість їх двоякого тлумачення може спричинити необхідність спадкоємців оскаржувати і судовому порядку виконання такого договору. Припинення чи розірвання спадкового договору можливе за загальними підставами, визначеними цивільним законодавством.

Позов кредиторів спадкодавця повинен пред'являтися до суду за правилами виключної підсудності, тобто за місцезнаходженням спадкового майна або основної його частини.

За загальним правилом строк позовної давності для вимог кредиторів спадкодавця починається в момент виникнення в заінтересованої особи права на позов, тобто не пізніше моменту смерті спадкодавця. Утім, щодо кредитних коштів і процентів, повернення яких визначено періодичними щомісячними платежами, позовна давність повинна обчислюватися з моменту настання строку погашення кожного чергового платежу, але так само не пізніше моменту відкриття спадщини.

Якщо спадкоємці за законом або заповітом відсутні або їх усунуто від права на спадкування чи вони не прийняли спадщину або відмовились від її прийняття і є підстави для застосування процедури відумерлості спадщини, кредитори можуть ініціювати відповідне судове провадження.

Справи, що виникають із спадкових правовідносин є окремою категорією цивільно-правових справ, що вирішуються в порядку цивільного судочинства які стосуються питань спадкового правонаступництва, що виникає після відкриття спадщини та характеризуються специфічним складом учасників.

Попри відмінний суб'єктний склад, різні предмети та зміст позовів, усі ці справи об'єднує однаковий порядок вирішення питання про відкриття позовного провадження у справі. Так, передумовами для виникнення цивільних процесуальних правовідносин у справах, що виникають із спадкових правовідносин є: наявність належного суб'єкта права на звернення до суду (як правило це спадкоємець або інші суб'єкти, що мають право вимоги), факт відкриття спадщини (адже

саме з цього моменту виникає відповідне право вимоги), наявність спадкової маси (за відсутності якої спір матиме номінальний характер). Також потрібна відповідна підстава.

Єдиною підставою для відкриття судового провадження в даному випадку є подання до суду заінтересованою особою належним чином оформленої позовної заяви (або заяви у справах окремого провадження), яка повинна бути викладена в письмовій формі.

Процесуальною формою підготовки справ до судового розгляду у цій категорії справ є підготовче судове засідання, яке проводиться з дотриманням правил, встановлених для судового розгляду з інформуванням сторін та інших суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин.

На відміну від позовного провадження підготовка більшості справ окремого провадження здійснюється у формі одноосібної діяльності судді без проведення попереднього судового засідання.

Справи у спорах щодо спадкування розглядаються в порядку загального позовного провадження, безспірні вимоги в порядку окремого провадження, а справи окремого провадження з врахуванням особливостей визначених ЦПК України.

Рішення ж у справах, що виникають з спадкових правовідносин, зважаючи на широке коло питань, що може бути предметом судового розгляду як в порядку позовного, так і окремого провадження можуть бути як конститутивними, так і про присудження або визнання.

Кількість спадкових справ за участю іноземців збільшується з кожним роком. У сучасному світі основними чинниками що сприяють виникненню спадкових відносин з іноземним елементом є: шлюби з іноземцями, придбання подвійного громадянства, міжнародні інвестиційні процеси, економічна і лінгвістична пов'язаність регіонів, тощо.

Основні розбіжності у врегулюванні спадкових відносин полягають у тому, що інститут спадкового права в континентальному праві і в загальному праві розглядається по-різному. У системі загального права даний інститут розуміється як система норм, які регулюють відносини пов'язані з виконанням адміністратором (розпорядником) функцій «особистого представника» померлого. Розпорядник, а не спадкоємці несе відповідальність за своєчасний та вірний розрахунок за борги спадкодавця. Спадкоємці отримують від розпорядника свої частки майна після того, як будуть проведені розрахунки з кредиторами

померлого. Так, в законодавстві не всіх зарубіжних країн обов'язкова частка виконує забезпечувальну функцію. В деяких державах до кола обов'язкових спадкоємців особи включаються незалежно від їх працездатності. Мотивується таке правило необхідністю додержання принципу охорони інтересів сім'ї заповідача, однак це призводить до порушення принципу свободи заповіту та допускає втручання держави у приватну власність громадян.

Таким чином, відсутня єдність у різних правових системах щодо підстав спадкування, форми та змісту заповіту, заповідальної дієздатності громадянина, скасування заповіту, визначення кола законних спадкоємців і порядку їх закликання до спадщини, відмінностей у правовому регулюванні спадкування рухомого і нерухомого майна, спадкування державою відумерлого майна тощо.

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Анікіна Галина Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент – розділ 9;

Білоусов Юрій Валерійович

кандидат юридичних наук, професор – розділ 7 у співавторстві з Чудик-Білоусовою Н. І.;

Бондаренко-Зелінська Надія Леонтіївна

кандидат юридичних наук, доцент – підрозділ 6.4 розділу 6; підрозділ 8.1 розділу 8;

Бориславська Марина Вячеславівна

кандидат юридичних наук, доцент – підрозділ 3.1 розділу 3 у співавторстві з Оксанюк Н. М.; підрозділи 3.2, 3.4, 3.5 розділу 3; підрозділ 3.3 розділу 3 у співавторстві з Ромась М. І.; підрозділ 3.6 розділу 3 у співавторстві з Ромась М. І., Ромасем Д. С.;

Ваграс Володимир Антонович

доктор юридичних наук, професор - підрозділ 2.3 розділу 2; підрозділ 6.6 розділу 6;

Гаврік Роман Олександрович

кандидат юридичних наук, доцент – підрозділи 2.1, 2.2 розділу 2;

Гарієвська Мирослава Богданівна

кандидат юридичних наук, доцент – підрозділ 3.7 розділу 3; підрозділ 6.2 розділу 6;

Гринько Світлана Дмитрівна

доктор юридичних наук, професор – підрозділ 1.1 розділу 1;

Желіховська Юлія Віталіївна

кандидат юридичних наук – підрозділ 6.1 розділу 6;

Лозінська Світлана Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент – підрозділ 1.2 розділу 1;

Новченкова Світлана Іванівна

підрозділ 6.5 розділу 6 у співавторстві з Новченковим І. В., Продан Н. В.;

Новченков Ігор Вікторович

підрозділ 6.5 розділу 6 у співавторстві з Новченковою С. І., Продан Н. В.;

Оксанюк Наталія Миколаївна

кандидат юридичних наук – підрозділ 3.1 розділу 3 у співавторстві з Бориславською М. В.;

Продан Неля Василівна

підрозділ 6.5 розділу 6 у співавторстві з Новченковою С.І., Новченковим І.В.,

Ромась Марія Іванівна

доктор філософії з права – підрозділ 3.3 розділу 3 у співавторстві з Бориславською М.В.; підрозділ 3.6 розділу 3 у співавторстві з Бориславською М.В., Ромасем Д.С.;

Ромась Денис Сергійович

доктор філософії з права – підрозділ 3.6 розділу 3 у співавторстві з Бориславською М.В., Ромась М.І.;

Сердечна Ірина Леонідівна

кандидат юридичних наук, доцент – розділ 5;

Трач Оксана Михайлівна

кандидат юридичних наук, доцент – підрозділ 6.3 розділу 6; підрозділ 8.2 розділу 8;

Чорна Жанна Леонтіївна

кандидат юридичних наук, доцент – підрозділи 4.1, 4.2, 4.4 розділу 4;

Чудик-Білоусова Надія Іванівна

кандидат юридичних наук, доцент – розділ 7 у співавторстві з Білоусовим Ю.В.

Якимчук Світлана Олексіївна

кандидат юридичних наук, доцент – підрозділ 4.3 розділу 4

Наукове видання

**СПАДКОВЕ ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

Монографія

Верстка та дизайн – *Масловська Л. В.*

Електронне видання 12.2023 р.
Формат 60×84¹/16. Ум. др. арк. 29,11. Зам №99.

Видано у Хмельницькому університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, буд. 8
Тел.: (0382) 71-75-91
Ел. адреса: rvv@univer.km.ua
www.univer.km.ua

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 6982 від 19.11.19 р.